

Grote lijster. FOTO KOOS DIJKSTERHUIS

Natuurdagboek 17 februari 2025

Een grote lijster zingt als aarzelende merel

Beginnen zanglijsters in februari te zingen, en schrapen merels dan hun keel, hun grote neef doet dan al volop auditie voor de rol als goede echtgenoot en vader.

De grote lijster is nummer 6 in mijn lentereeks over vogelzang. Een grote lijster lijkt qua verschijning op een zanglijster. Een grote lijster is echter groter, staat rechter op, is bleker, heeft rondere vlekken op zijn of haar buik en witte stroken op de staart.

Qua vocalises lijkt een grote lijster op een aarzelende merel: zingt een merel soms lang achtereen, een grote lijster begint trillerig, en net als je denkt dat ie op gang komt, stopt ie alweer. Toch is het lied van de grote lijster onder vogelaars en natuurliefhebbers heel geliefd. Misschien juist omdat het wat subtieler is. Is de merel Chopin, dan is de grote lijster Satie.

Daar komt bij dat grote lijsters op lenteachtige dagen in januari al zingen. En hun zeldzaamheid speelt hen in de kaart. Al zijn ze zo schaars geworden dat de meeste lezers van het *Natuurdagboek* er waarschijnlijk nooit één gehoord, laat staan gezien hebben, wat weer in 's lijsters nadeel is, want onbekend maakt onbemind. Maar er zijn er toch nog genoeg om er eens een of enkele te kunnen horen.

Sovon Vogelonderzoek raamt hun aantal op acht- à tienduizend paar. Van zanglijsters zijn er tien, van merels vijftig keer zoveel. Bij ons zat vorig jaar een grote lijster in de tuin. Die tuin grenst aan het buitengebied met aardig wat gras en bomen. Die combinatie bevalt een grote lijster wel. Zoals een merel op de betere gazons regenwormen of emelten opsnort, kan ook een grote lijster daar op jacht gaan.

Maar ik zou daar niet op rekenen. Grote lijsters houden meer van ouderwetse weilandjes aan de bosrand en zulke weilandjes zijn er bijna niet meer. Heidevelden zijn er nog wel en daar maak je de meeste kans.

Vanuit een bosrand klinkt dan dat aarzelende merelgeluid. En met wat geluk zie je hem in een boom zitten of overvliegen. Verrekijker paraat houden. Als ik excursies leid, zie ik vaak mensen die op het moment suprême hun rugzakje af- en openen, om naar hun kijker te zoeken, en dan is de lijster al gevlogen.

Koos Dijksterhuis

Vier keer per week schrijft bioloog **Koos Dijksterhuis** over iets wat groeit of bloeit

Kerkuilenbraakballenpluizen | De noordse woelmuis kan je precies vertellen waar de meeste natuurlijke veengebieden liggen. En in 'Het jaar van de woelmuis' blijkt niemand beter woelmuizen te vinden dan een kerkuil.

Weten waar je vitaal veengebied vindt? **Braakballen** wijzen de weg

tekst **Rob Buiter**
foto's **Patrick Post**

Het is lang niet zo smerig als het klinkt: braakballen pluizen. Zeker als ze droog zijn, is een braakbal niet veel meer dan een compact balletje van haren, botjes en af en toe een enkel veertje of een snaveltje. Als je heel goed snuift, ruikt het misschien een beetje muf. Maar dat is het dan ook. Ze doen in ieder geval in niets aan 'braaksel' denken.

Nu dat misverstand uit de weg is geruimd, kan de recordpoging 'kerkuilenbraakballenpluizen' in een laboratorium van de Vrije Universiteit zonder problemen beginnen. "In een gemiddeld jaar pluizen, vinden onze vrijwilligers zo'n dertigduizend woelmuizen in vijftien- tot twintigduizend braakballen", zegt Maurice la Haye van de Zoogdierverseniging. "Dit jaar hopen we daar dik overheen te gaan."

Het pluizen is op zich niet heel ingewikkeld. Met een behandschoende hand en vervolgens met een pincet wordt het balletje in steeds kleinere plukjes uit elkaar getrokken. Naast de vele haartjes komen dan ook al snel verschillende botjes tevoorschijn.

Heilige graaltjes

Het zijn allemaal onverteerde resten van bijvoorbeeld de muizen, die de uil in één keer naar binnen heeft gewerkt. Het vlees wordt verteerd en de haren en botjes worden door de uil na een poosje uitbuiken weer uitgebraakt.

De heilige graaltjes van een braakbal zijn de kaakjes. Waar één prooi een hele batterij botjes achterlaat, heeft een muis maar één schedeldak-met-bovenkaakjes en twee losse onderkaakjes. "Als je die vindt en telt, dan weet je dus hoeveel mui-

'In het veld kom je woelmuizen niet vaak in levenden lijve tegen'

'Alleen als de waterstand en de begroeiing precies goed is, vind je noordse woelmuizen'

zen de uil heeft gegeten", aldus La Haye.

Bij de recordpoging 'Zo veel mogelijk braakballen pluizen in één jaar' draait het dit jaar vooral om de resten van woelmuizen. De Zoogdierverseniging heeft 2025 uitgeroepen tot 'Jaar van de woelmuis', al zou dat 'de' eigenlijk tussen aanhalingstekens moeten staan. "In ons land komen zes verschillende woelmuizen voor", legt La Haye uit.

"Ze zijn stapelvoedsel voor veel roofdieren. Gaat het goed met de woelmuizen, dan gaat het ook goed met soorten als de torenvalk." Het is dan ook niet helemaal toevallig dat Vogelbescherming en Sovon Vogelonderzoek Nederland 2025 ook nog hebben uitgeroepen tot Jaar van de torenvalk. Het is het jaar van zowel de prooi als de predator.

Perfekte veldassistent

In het veld kom je woelmuizen niet vaak in levenden lijve tegen. De makkelijkste manier om in 'het jaar van' naar deze diertjes te zoeken, is dan ook met behulp van braakballen. Meer specifiek: met de braakballen van kerkuilen.

In de provincie Noord-Holland is voormalig provinciaal ecoloog Nico Jonker al vele jaren de trekker van dat werk. Duizenden en nog eens duizenden onverteerde en inge-

droogde prooiresten verzamelde hij al, in tientallen schuren waar nestkasten voor kerkuilen zijn opgehangen. Met een wisselend leger van vrijwilligers zijn die allemaal uitgeplozen, op prooinaam gebracht en geturfd.

"Kerkuilen hebben verschillende eigenschappen van de perfecte veldassistent in het woelmuizenonderzoek", vertelt Jonker, gebogen over een verse braakbal. "Ten eerste hebben ze een vrij klein territorium. Een gemiddelde kerkuil jaagt niet veel verder dan een kilometer rondom de nestplek.

"Je weet dus zeker dat de prooien die je in een braakbal bij een kerkuilenkast vindt, ook echt uit die buurt komen. Een velduil kan makkelijk tientallen kilometers in een nacht afleggen, dus dan weet je nooit precies waar die een specifieke prooi heeft gevonden.

Daarbij is een kerkuil ook nog eens niet erg kieskeurig. "Het mag dan wel stapelvoedsel zijn voor heel veel roofdieren, maar sommige uilensoorten halen hun neus op voor woelmuizen", weet Jonker.

"Katten hebben daar ook last van: woelmuizen smaken blijkbaar niet erg lekker. Tien tegen één dat de muis waar je kat mee thuiskomt en die voor jou wordt achtergelaten als 'cadeautje' ook een woelmuis is. Alle

De kaakjes van de muizen worden gezien als de heilige graaltjes van de braakbal. Ecoloog Nico Jonker (boven) pluist een braakbal uit en bekijkt de inhoud met een loep.

‘Sommige uilensoorten halen hun neus op voor woelmuizen’

andere muizen hebben ze waarschijnlijk allang opgegeten.” Met een vrijwel provinciedekkend netwerk van kerkuilenkasten, denkt Jonker een redelijk beeld te kunnen krijgen van waar de verschillende woelmuizen voorkomen. Die kennis heeft weer de warme belangstelling gewekt van Matty Berg, hoogleraar ecologie aan de Vrije Universiteit. Berg is trekker van het onderzoeksprogramma VeenVitaal. Daarin kijkt een grote groep wetenschappers, natuurbeheerders, boeren en bestuurders hoe het veenweidegebied weer duurzaam kan worden ingericht. “In de veenweiden van Noord- en Zuid-Holland en Friesland vindt vooral veel intensieve veehouderij plaats”, ziet Berg. “De grondwaterstand wordt laag gehouden, zodat er op het land gewerkt kan worden en op veel veengebieden groeit bijna alleen maar Engels raaigras voor de koeien. De biodiversiteit is ver te zoeken. En dat kan anders”, denkt de ecooloog.

Extreem kieskeurig beestje Hóe dat anders kan, dat hoopt Berg te leren van één specifieke soort woelmuis. “De noordse woelmuis is een extreem kieskeurig beestje”, weet hij. “Alleen als de waterstand en de begroeiing precies goed is,

De ene muis is de andere niet

Zeg nooit zomaar muis tegen een muis. In ons land komen **drie groepen muizen voor: woelmuizen, ware muizen en spitsmuizen**. De huismuis onder het keukenkastje, met zijn grote kraalogen en flapootjes, is een van de vijf verschillende ‘ware muizen’ van Nederland.

Maar heeft de muis in huis kleine oogjes en **een heel spits snuitje, dan is het een huisspitsmuis**, één van de zes spitsmuizen. De zes verschillende woelmuizen van Nederland zijn wat compacter van vorm, met een stompe snuit. De veldmuis is de meest algemene woelmuis, **de noordse woelmuis de zeldzaamste**.

De noordse woelmuis die in Nederland voorkomt is zelfs een speciale ondersoort, die **alleen bij ons in de veenweidegebieden en op Texel te vinden is**. “Dat is dan ook een bijzondere muis waar we een grote verantwoordelijkheid voor hebben”, vindt muizenonderzoeker Maurice la Haye van de Zoogdiervereniging.

vind je noordse woelmuizen. “Wanneer wij dus uit het braakballenonderzoek leren waar die noordse woelmuizen zitten, dan kunnen we vervolgens kijken hoe het landschap er daar precies uitziet. Hopelijk kunnen we dan ook leren hoe we het beheer van de veenweide moeten verbeteren, willen we de biodiversiteit weer omhoog krijgen.” En zo kan het dus gebeuren dat ook Berg met zijn neus over een vel wit papier gebogen zit, om te speuren naar kaakjes van muizen. Heeft de kaak puntige kiesjes? Dan is het een van de zes verschillende spitsmuizen, zo leert de zoekkaart van de Zoogdiervereniging.

Zitten er juist knobbelige kiesjes in? Dan is het één van de vijf verschillende soorten ‘ware muizen’. Maar zie je een zigzagpatroon aan het oppervlak van de kiezen? Dan heb je een woelmuis te pakken. En loopt het spleetje in het open verhemelte tussen de bovenkaken in een spits puntje uit? Dan is het de noordse woelmuis!

“Als laatste check kun je ook nog kijken naar de vorm van de eerste kies”, verduidelijkt deskundige La Haye van de Zoogdiervereniging uit. “Als je door een loepje kijkt, zie je dat die een beetje de vorm van een paardenkop heeft.”

Ruim 1200 prooiresten later doemt in het universitaire laboratorium een eerste beeld op: onder 535 verschillende woelmuizen, zaten 90 noordse woelmuizen, voornamelijk uit de buurt van het dorpje Spijkerboor. De kerkuilen uit de Houtrakpolder, waar ook zakken vol braakballen waren verzameld, vingen vooral veel – heel algemene en weinig kieskeurige – veldmuizen.

Twee weken later dendert de trein van de recordpoging alweer door, met een pluisavond in het fort Uitermeer, bij Diemen.